

UOT: 008

ORCID: [0009-0002-1728-4188](https://orcid.org/0009-0002-1728-4188)

DOI: <https://doi.org/10.52094/3005-9941.46.2024.015>

Əsədova Minaxanım Rafiq Qızı
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
tarix elmləri doktoru
Email: minaxanim.asadli@mail.ru

YUSİF ZİYA TALİBZADƏNİN KULTUROLOJİ GÖRÜŞLƏRİ

Xülasə: Məqalədə Azərbaycanın mədəniyyət tarixində özünəməxsus yeri olan, dinşünas alim, tərcüməçi, bir çox kitabların, elmi məqalələrin müəllifi, hərbçi, nəhayət sovet hakimiyyəti illərində adının çəkilməsi qadağan olunan Axund Yusif Talıbzadənin (bundan sonra Yusif Ziya M.Ə.) yaradıcılığından bəhs edilir. Müstəqilliyimizin bərpasından sonra tariximizin, mədəniyyətimizin olduğu kimi öyrənilməsinə ehtiyac var və qalib ordumuzun ilk komandanı olmuş [1; 11] Yusif Ziyanın kulturoloji irsinin öyrənilməsi məqalənin əsas məqsədlərindəndir. Burada ədibin maarifçilik fəaliyyəti, ədəbi yaradıcılığı, eləcə də Türkiyədə hərbçi kimi uğurları və Qafqaz İslam Ordusunun komandiri kimi təkrarsız bacarıqlarından bəhs edilir. Sovet dönəmində adının düşmənin qismində çəkilməsinin səbəbləri açıqlanır, müqayisəli təhlillər edilir. Yusif Ziyanın “Həyat”, “Füyuzat”, “Yeni Füyuzat”, “İrşad”, “Azərbaycan” və s kimi dövrün məşhur mətbuat orqanlarında nəşr edilən əsərləri və kitabları təhlil edilir. Belə nəticəyə gəlinir ki, Yusif Ziya kimi şəxsiyyətlərin həyatı və çoxistiqamətli yaradıcılığı, ictimai-siyasi fəaliyyəti öyrənilmədən Azərbaycan mədəniyyət tarixinin və kulturoloji irsinin olduğu kimi, zəngin və dünyəvi olmasını sübut etmək mümkün olmaz [2].

Açar sözlər: Yusif Ziya, türkçülük, islamçılıq, kulturoloji görüşlər

Giriş. Ölkə başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə mədəniyyət siyasətinin bünövrəsində tariximizin, mədəniyyətimizin təhrif olunmadan öyrənilməsi, qaranlıq qalan həqiqətlərin üzə çıxarılması və təbliğ olunması dayanır. Bu mənada müstəqilliyimizin bərpasından sonra hörmətli prezidentin 4 may 2009-cu il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya” və “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı” ölkəmizdə elm sahəsində icra edilən islahatların həyata keçməsinə ehtiva edir. Eyni zamanda bu sənədin icrası respublikada elmi təşkilatların strukturunun müəyyən olunması, kulturoloji irslə əlaqədar tədqiqatların yeni, dünyəvi tələblər səviyyəsində aparılmasını təmin edir. Müasir dövrdə milli mədəniyyətinin öyrənilməsi, inkişafı və təbliği sahəsindəki müvəffəqiyyətlər və respublikanın bəşər mədəniyyətinə inteqrasiyası da bunu sübut edir. Bu mənada kulturoloji fikir tariximizdə ən vacib dövrlərdən biri XX əsrin əvvəlləridir. O dövrdə yaranmış çətin şə-

raitin, elmi-mədəni və siyasi-ideoloji məsələlərin mədəniyyət istiqamətindən təhlili zəruri əhəmiyyət daşıyır. XX əsrin görkəmli şəxsiyyətlərindən olan, eyni zamanda da adının çəkilməsinə qadağalar qoyulması səbəbindən oxucuya az tanış olan, mədəniyyət və hərb tariximizdə xüsusi yeri olan Yusif Ziyanın həyatı və yaradıcılığının öyrənilməsi zəruridir. Uşaq ədəbiyyatının yaradıcılarından biri, tanınmış şair, dramaturq, ədəbiyyatşünas Abdulla Şaiqin böyük qardaşı Yusif Ziya 22 yanvar 1877-ci ildə Tiflisdə anadan olmuşdur. “Axund uşağı” adlandırılan Talıbzadələr nəslə Borçalı mahalında kübarlığı, xeyirxahlığı, maarifçilik fəaliyyətləri ilə tanınmışlar. Yusif Ziyanın babası Axund Süleyman da o zamanın hörmətli alimlərindən və din xadimlərindən olub. Yusif Ziya ilk təhsilini atası Zaqafqaziya Şeyxülislamının müavini axund Mustafadan alır. Sonralar yüksək dini təhsilini Xorasan və Bağdadda davam etdirir. Orada Axund rütbəsini qazanır. Ərəb, fars, türk, rus dillərini mükəmməl bilib [3]. Y.Z.Talıbzadənin Tiflisdən ayrılması və Bakıya üz tutması ilə bağlı isə belə yazılır: *“Tiflisdəki Şah Abbas məscidində axund təyin olunmuş, lakin Hacı Zeynalabdin Tağıyev tərəfindən Bakıya dəvət olunduğundan vəzifəsini icra edə bilməmişdir. 1900-cü ildən rus-müsəlman məktəblərində müəllim işləmişdir”* [4; 391].

O, 1900-cü ildə Bakıya gəlir. Paytaxtın mədəni mühiti ilə tanış olur, görkəmli şəxsiyyətlər Nəriman Nərimanov, Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd Ağaoğlu və digərləri ilə bərabər maarifçilik fəaliyyətinə başlayır. Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin möhkəmlənməsində də Yusif Ziyanın böyük rolu olur. Qafqaz İslam Ordusunun azərbaycanlılardan ibarət alayına rəhbərlik edir. Sonralar Naxçıvanın hərb komissarı vəzifəsində çalışır. 1923-cü ildə Türkünstandakı döyüşlərdə qəhrəmancasına vuruşur və şəhidlik zirvəsinə ucalır.

Əsas hissə: Yusif Ziyanın yaradıcılığı çoxistiqamətlidir: dinşünas alim, publisist, tərcüməçi, şəriət müəllimi, ictimai-siyasi xadim, bədii əsərlər müəllifi, hərbçi və s. İlk növbədə dinşünas alim kimi fəaliyyətini qeyd edək. Bakıya gəldiyi ilk vaxtlardan dövrü mətbuatda müxtəlif elmi məqalələrlə çıxış edib. “Həyat” qəzetində iki imzası bizə məlumdur. Aşkar imzası Axund Yusif Talıbzadə. Gizli imzası isə “Müslümsadə” [5; 56]. Ədib burada tərcümə etdiyi Ərəb islamşünas aliminin müəllifi olduğu “Fatihi Qəssan” əsərini ardıcıl olaraq nəşr etdirir [6]. Eyni zamanda müxtəlif elmi məqalələrlə çıxışlar edir.

Yusif Ziyanın “İrşad” qəzetində nəşr etdirdiyi “Əmirxanyansa cavab” məqaləsi xüsusi marağa səbəb olur [7]. O dövrdə islam dini ilə məşğul olan bir erməni “alim” “İrşad” qəzetində Əhməd bəy Ağaoğluna açıq məktub yazır. Məktubun məzmunu belə idi ki, Əmirxanyans islam dinini qəti tənqid edir, müsəlmanları təhqir edir. Və deyir ki, siz müsəlmanlar ömrü boyu müti, küt, geridə qalacaqsınız. Çünki müsəlmansınız. Bu açıq məktuba Əhməd Ağaoğlu da tutarlı bir cavab yazır, Yusif Ziya da. Yusif Ziyanın məktubundan görünür ki, o, dinşünas alim olaraq həm Qurani-Kərimi, həm də İncili mükəmməl bilir və təhlil edir. Müqayisələr aparır, və islam dinin ali bir din olduğunu, mükəmməlliyini tutarlı nümunələrlə sübut edir.

Yusif Ziyanın “Tərəqqi” qəzetinin demək olar ki, hər sayında kulturoloji istiqamətdə müxtəlif məqalələr nəşr etdirmişdi. Onlardan “Çocuklarımıza bir çarə” [8], “Müsəlmanlar və maarif” [9], “Bakıda rusi müsəlman məktəbləri” [10], “Xeyir iş əqdəm yaxud maarif bir xidmət” [11], “Ərəbistan yaxud Məkkə və Mədinə” [12] və s. bu elmi məqalələrdən hər biri ayrıca bir söhbətin, təhlilin mövzudur. Bu məqalələrdə maarif sahəsində olan çətinliklər, tədrisdəki problemlər təhlil edilir. Mədəniyyət sahəsinin yaxşılaşdırılması istiqamətində konkret təkliflər verilir. Yusif Ziyanın müxtəlif vaxtlarda çap olunmuş “Təhsili-qəvaid” (Qaydaların öyrənilməsi), “Tərbiyyəyi-nisvan” (Qadınların tərbiyyəsi), “Səyahət kitabçası”, “Hədiyyəyi-nisvan” (Qadınlara hədiyyə) və teatrlarda oynanılmış “Ərmənusə”, “Şamın fəthi” və b. səhnə əsərləri, dövrü mətbuatda çıxan dini risalələri ədəbi ictimaiyyətə yaxşı tanış idi. “Hədiyyəyi-nisvan” (Qadınlara hədiyyə) H.Z.Tağıyevin mətbəəsində nəşr edilmiş [13], qadınlara pulsuz paylanılması nəzərdə tutulduğu üçün “Qadınlara hədiyyə” adlanırdı. Amma kitab məzmunu etibarlı ilə də hədiyyə idi. Sözü gedən dövrdə qadınların övladlarını düzgün böyütməsi üçün demək olar ki, heç bir məlumat yox idi. Bu problemi qismən də olsa həll etmək üçün Yusif Ziya bu kitabı tərcümə və tərtib edir. Rus və xarici müəlliflərin uşağı necə böyütmək lazımdır, gigiyena qaydalarına, təmizliyə necə riayət etmək ki, uşaq sağlam böyüsün-bu mövzulu məqalələri toplayaraq tərcümə edir və qadınlara hədiyyə olaraq nəşr etdirir. İnsanlığın və cəmiyyətin bütün ümumi inkişaf amilləri ilə yanaşı Y.Z.Talıbzadə hələ yüz il bundan öncə gender münasibətlərinə dair də çox maraqlı və faydalı tövsiyələr vermişdir.

XX əsrin əvvəllərində müsəlman cəmiyyətinin mənəvi-əxlaqi problemləri dramaturji əsərlərdə də öz əksini tapmışdır. Bu əsərlərin bir çoxu, eləcə də Yusif Ziyanın pyesləri teatr səhnələrində tamaşaya qoyulmuşdur. Bu əsərlərdə islam dini fərqli istiqamətdən təqdim edilsə də, ümumilikdə dövrün mənəvi mənzərəsini vermək baxımından əhəmiyyətlidir. Yusif Ziyanın “Xalid”, “Ərmənusə” dramalarının səhnə təcəssümü maraqla qarşılanmışdır. Burada bir məsələni diqqətə çatdırmaq lazımdır ki, əgər Y.Z.Talıbzadənin publisistik yazılarında və maarifçilik fəaliyyətində daha çox türkçülük ruhu hiss olunursa, onun ədəbi-bədii və dramaturji yaradıcılığında islam birliyi ideyası müşahidə olunur. Ədibin tərcüməçilik fəaliyyətində də dram yaradıcılığının şahidi oluruq. O, Nəriman Nərimanovun “Nadir Şah” pyesini fars dilinə tərcümə etmiş, əsər səhnələşdirilmiş və tamaşa İranda dəfələrlə uğurla göstərilmişdi.

Y.Z.Talıbzadənin silsilə yazılarından biri də qadın hüququnun müdafiəsi haqqında olan “Yeni Füyuzat” jurnalının 1910-cu il dekabr və 1911-ci ilin yanvar və fevral tarixli saylarında dərc edilmiş “Erkəklər və qadınlar” başlıqlı on məqaləsidir.

Müəllif maraqlı bir fikri oxucuların diqqətinə çatdırır ki, bəşər tarixində bir kişi ilə bir qadının birliyi ən taleyüklü məsələlərdən biridir. Bəşəriyyətin əsası da məhz bundan ibarətdir. Yusif Ziya qadın-kişi münasibətlərinin məhəbbət üzərində olması üçün yollar axtarır. Və cəmiyyətə sual verir. Necə etməli ki, qadın və kişi yalnız sevgi ilə ailə qursunlar. Sonda belə bir təklif irəli sürür ki, İslam cəmiyyəti yaranmalıdır. O, insanlıq, qarşılıqlı hörmət, sevgi və məhəbbət üzərində qurulmasını arzu etdiyi bir cəmiyyətin hansı şərtlər və vəzifələr əsasında mövcud olması mümkünlüyünə dair qənaətlərini aşağıdakı

ardıcılıqla təqdim edir: 1. *Əvvələn zövc və zövcənin, bəşəriyyət aləmində əhəmiyyətləri, vəzifələri və vəzifələrini ifa etmələri*; 2. *Bu erkək ilə qadından təşkil olunan cəmiyyət fərdlərinin əxlaq və davranışlarının təlim və tərbiyəsi*; 3. *Cəmiyyət ilə üzvlərinin münasibət və əlaqəsi*; 4. *Cəmiyyətin üzvü olan erkək ilə qadının maddi cəhətdən təminatı*; 5. *Cəmiyyətin özünün təminatı*; 6. *Erkək ilə qadından təvəllüd etməkdə olan övladın hansı tərzdə, necə təlim-tərbiyə olunması, gələcəyinin necə təmin edilməsi məsələsi*; 7. *Erkəklə qadın arasında icra olunan nikahın şərt və qaydaları*; 8. *Bu vəchlə təşkil olunan cəmiyyətin, onun üzvləri arasındakı səmimiyyətin və ərhlə arvadın bir-birilərinə olan qarşılıqlı məhəbbətinin əhəmiyyəti*; 9. *Belə bir cəmiyyətin təşkili imkanı və insanların məişətinə tətbiqi*; 10. *Bu surətlə təşkil olunan cəmiyyətin hal-hazırda mövcud olan bəşər cəmiyyətləri ilə təfəvüt və müqayisəsi* [2; 187].

Onun kulturoloji baxışlarına görə “fərd və cəmiyyətin inkişafı üçün ərhlə arvadı arasındakı münasibətlər hər şeyin əsasını qoyur”. Ümumiyyətlə isə, insanlığın təminatı üçün fiziki tərbiyə əvvəl gəlir, sonra mənəvi tərbiyə. Yalnız bunların bir-birini tamamlaması şəraitində cəmiyyət münasibətlərinin təkmilləşməsindən, o cümlədən ər-arvadın bir-birilərinə hörmət bəsləməsindən danışmaq olar. Yusif Ziyanın ədəbi fəaliyyəti də o dövrün ədəbi mühiti üçün diqqət mərkəzində idi. Qeyd etdiyimiz kimi ədibin yaradıcılığı çoxistiqaməli idi. H.Z.Tağıyev haqqında ilk böyük monoqrafiyanı da Yusif Ziya yazmışdı: “Sərvət və səxavətlə məşhur Hacı Zeynalabdin Tağıyev” İlk İslam dövlətləri xəritəsinin tərtibatı da ədibə məxsusdur.

1906-cı ildən başlayaraq Yusif Ziyanın həyatının Türkiyə dövrü başlayır. H.Z.Tağıyev Qurani-Kərimi ərəb dilindən türk dilinə tərcümə etdirir. Və 3 cild nəfis gümüş üzülklə olan nüsxəni məzh Yusif Ziya vasitəsi ilə Türkiyə sultanına göndərir. Bu fakt Türkiyə-Azərbaycan qardaşlıq münasibətlərinə bir sübutdur. Hal-hazırda həmin tarixi kitab məşhur “Topqarı Sarayı” muzeyində mühafizə olunur. Bu hadisədən sonra Yusif Ziya tez-tez Türkiyəyə gedir. 1912-ci ildə ailəsi ilə bərabər Türkiyəyə köçür, orada hərbi təhsil alır. Birinci cahan müharibəsində Qars Ərdəhan türk ordusunda ermənilərə və ruslara qarşı igidliklə vuruşur. Minbaşı (mayor) rütbəsinə layiq görülür [1; 13]. Ənvər Paşa və Nuri Paşa ilə sıx dostluq əlaqələri olur. Osmanlı Ordusunun tərkibində azərbaycanlı könüllülərdən ibarət “İslam Ordusu”nun rəhbəri olur. 1918-ci ildə Azərbaycanı qandan, ölümdən xilas etməyə gələn Qafqaz İslam Ordusu ilə bərabər Yusif Ziyanın könüllülərdən ibarət alayı vətənə köməyə gəlir.

Yusif Ziya 1921-ci ildə N.Nərimanovun xahişi ilə Azərbaycana köçür. Naxçıvanın hərbi komissarı vəzifəsinə təyin olunur. 1922-ci ilin dekabr ayına qədər bu vəzifədə çalışır. Bu dövr ərzində Naxçıvan torpaqlarına iddialı olan ermənilərə qarşı mübarizə aparır. Sovet rəhbərliyinin ədalətsiz, düşmən siyasəti ilə heç vəchlə razılaşa bilmir. Bakıya qayıdaraq N.Nərimanovla görüşür, bu rejimlə qarşı narazılığını bildirir və sovetlərə xidmət etməkdən imtina edir. N.Nərimanov sovet sərhəddini keçmək üçün ona rəsmi razılıq sənədi verir. Bununla Yusif Ziya Azərbaycandakı həyatına son qoyur. Mühacirət fəaliyyətinə davam edir. Türkiyədə Ənvər Paşa ilə dostluq münasibətlərinə davam edərək onun komandanı olduğu orduya gedir. Yusif Ziya hərbi fəaliyyətini şəhidliklə nəticələnən iş-

ğalçı rus ordusu ilə döyüşdə davam etdirməyi üstün tutur. Bu ordu Orta Asiya xalqlarının azadlığı uğrunda döyüşdü. Və Yusif Ziya vətəndaşlıq mövqeyini, əqidəsini, dönməzliyi ilə şahidliyə qovuşur. Bu barədə nəşr olunmuş mənbələrin demək olar ki, hamısında onun qəhrəmancasına doyüşdüyü dəfələrlə qeyd edilir. Bu barədə Zəki Vəlidü Toğanın “Xatirələr” kitabında böyük bir fəsil Yusif Ziyaya həsr olunub [2]. Sonralar bir nəfər həlak olan zaman Yusif Ziyanın qanlı köynəyini və cibində olan Quranı qardaşı Abdulla Şaiqə gətirir. Təbii ki, o dövr üçün mövcud siyasi vəziyyətlə əlaqədar bu hadisə gizli saxlanılır. Yalnız vətənimizdə müstəqilliyin bərpaşından sonra gizlədilmiş həqiqətlər Abdulla Şaiqin oğlu, akademik Kamal Talıbzadə tərəfindən üzə çıxarılır. Hazırda həmin quran və arasında Yusif Ziyanın şəhid olması haqqında sənəd Abdulla Şaiqin Mənzil Muzeyinin ekspozisiyasında mühafizə olunur. Bu səbəblərə görə sovet hakimiyyəti illərində Yusif Ziyanın adının düşməni qismində belə çəkilməsi qadağan edilib. Yusif Ziya türkçülük, islamçılıq, müasirləşmək ideyalı əsərləri, ictimai-siyasi fəaliyyəti, dönməzliyi, vətənpərvərliyinə görə yasaq edilib. Ədibin ruslaşdırma siyasətini təhlil edən, onun bütün qanunsuz, insan hüququnu tapdalayan tərəflərini ifşa edən “Rusiyaya səyahət” adlı bir kitabı H.Z. Tağıyevin mətbəəsində nəşr olunub. Həmin kitab sovet hakimiyyətinin ilk illərində evlərdən və kitab mağazalarından yığılaraq məhv edilib.

Nəticə. Azərbaycanda Yusif Ziyanın da fəal iştirakçısı olduğu milli-mədəni inkişaf hərəkatı əslində yüzillik bir oyanma prosesinin məntiqi davamı idi. Bu prosesə bir çox ziyalıların yorulmaz fəaliyyəti təkan verdi. Bu maarifçilik fəaliyyətinin bütün istiqamətlərində baş verirdi. XIX sonu və XX əsrin əvvəlləri Azərbaycanın qədim mədəniyyət tarixinə milli şüurun və milli dövlətçiliyin yaradılmasına münbit şərait yarandı. Bu işdə ziyalılarımız, maarifçilər, ədiblər çoxistiqamətli fəaliyyətləri ilə mühüm rol oynadılar. Onlar dünyəvi mədəniyyətin müasir ideyalarını ənənəvi mədəniyyətə tətbiq etdilər. Bununla da ömrü az olsa da şərqdə ilk müstəqil Azərbaycan dövləti yarandı. Və illər sonra müstəqilliyini bərpa etdi. Bu gün artıq qalib ölkə vətəndaşı kimi kulturoloji irsimizi öyrənir və təbliğ edirik. Bu mənada Yusif Ziya və onun kimi onlarla ziyalıların kulturoloji irsi tədqiq edilməlidir. Y.Z. Talıbzadə öz yaradıcılığını ancaq dini ənənələrlə, milli zəminlə məhdudlaşdırmamış, bu çərçivəni cəsarətlə qırmağa çalışaraq müasir dünya mədəniyyəti səviyyəsinə yüksəlməyin yollarını axtarmışdır. Bu mənada Y.Z. Talıbzadənin dünyagörüşü zəngin dini, milli, kulturoloji fikrin zəminində, bununla qırılmaz daxili vəhdətdə olan ümumşərq mədəniyyəti kontekstində təşəkkül tapmışdır. Tədqiqatın yekunu olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, Azərbaycan mədəniyyətini yaradan, kulturoloji irsi haqqında tədqiqat aparmaq, onu tanımaq bu gün Azərbaycan elminin vəzifələrindəndir. Çünki bugünkü Azərbaycan mədəniyyətinin bünövrəsini xalqımızın tarix boyu qazandığı təcrübələr müəyyən edib. Milli keyfiyyətlər isə milləti yaşadan və inkişaf etdirən keyfiyyətlərdir. Bu mənada kulturoloji irsimizi inkişaf etdirən, onu dünyəvi elmlər sırasında öndə olan əsərlərin, tədqiqatların yazılmasına üstünlük verilməlidir. Azərbaycan xalqı bütün sahələrdə olduğu kimi elmi ilə də dünya səviyyəsində tanınır. Bu inkişafı artırmaq hər birimizin borcudur.

İstinad edilmiş ədəbiyyat:

1. Məmmədova T. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Daxili Qoşunları Bakı, "Nurlan" 2007. 160 səh.
2. Əsədli M.R. Yusif Ziya Talıbzadə (1877-1923) İstanbul "Yayın" 2019 419 səh.
3. Ot kökü üstə bitər: Akademik Kamal Talıbzadə ilə müsahibə. "Xalq" qəz., Bakı, 5 iyun 1999-cu il
4. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. İki cildə. II cild. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2005, 472 s.
5. Məmmədli Q. İmzalar Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı 1977, 75 s.
6. Talıbzadə A.Y. Fəttahi Qəssan (Roman surətilə Cürücü Zeydan). "Həyat" qəz., 7 iyun 1905-ci il, № 1.
7. Talıbzadə A.Y. Əmirxanyansa cavab. "İrşad" qəz., 14 noyabr 1906-ci il, № 263.
8. Talıbzadə A.Y. Çocuklarımıza bir çarə. "Tərəqqi" qəz., Bakı, 1909, № 199.
9. Talıbzadə A.Y. Müsəlmanlar və maarif. "Tərəqqi" qəz., Bakı, 1909, 6 sentyabr, № 201.
10. Talıbzadə A.Y. Bakıda rusi müsəlman məktəbləri. "Tərəqqi" qəz., Bakı, 1909, 7 sentyabr, № 202.
11. Talıbzadə A.Y. Xeyir işə əqdəm yaxud maarif bir xidmət. "Tərəqqi" qəz., Bakı, 1909, 13 sentyabr, № 205.
12. Talıbzadə A.Y. Ərəbistan yaxud Məkkə və Mədinə. "Tərəqqi" qəz., 1909, 15 sentyabr, № 209.
13. Talıbzadə A.Y. "Tərbiyəyi-nisvan" Əvvəlinci Şirkət mətbəəsi. 1903 (1320), 90 s.

Asadova Minaханум Рафик кызы Культурологические Взгляды Юсифа Зия Талыбзаде

Цель исследования: В статье говорится о творчестве Ахунда Юсифа Талыбзаде (далее Юсиф Зия М.А.), занимающего особое место в истории культуры Азербайджана, религиоведа, переводчика, автора многих книг и научных статей, имя оторого было окончательно запрещено в годы советской власти. После восстановления независимости возникла необходимость изучать нашу историю и культуру. Юсиф Зия был первым командующим нашей победоносной армии [1; 11]. Изучение культурного наследия Юсифа Зия является одной из основных целей статьи. В статье рассказывается о просветительской деятельности писателя, литературном творчестве, а также о его успехах в армии Турции и его уникальном мастерстве командира Кавказской исламской армии. Объясняются причины запрещения его имени как врага в советское время, проводится сравнительный анализ. Анализируются произведения и книги Юсифа Зия изданные в известных печатных организациях того времени, таких как «Хаят», «Фьюузат», «Ени Фьюузат», «Иршад» и др. Делается вывод, что без изучения жизни, творчества и общественно-политической деятельности таких людей, как Юсиф Зия, невозможно доказать, что насколько богата культурная история и культурное наследие Азербайджана [2].

Asadova Minakhanim Culturalogical Views of Yusif Ziya Talibzade

Summary: The article talks about the work of Akhund Yusif Talibzade (hereinafter Yusif Ziya M.A.), who has a special place in the cultural history of Azerbaijan, a religious scientist, translator, author of many books and scientific articles, a soldier, and whose name was finally banned during the years of Soviet rule. After the restoration of our independence, it is necessary to study our history and culture as they are, and the first commander of our victorious army [1; 11]. **Design\method\approach:** Studying the cultural heritage of Yusif Ziya is one of the main goals of the article. It talks about the writer's educational activities, literary creativity, as well as his successes as a soldier in Turkey and his unique skills as a commander of the Caucasian Army. The reasons why his name was used as an enemy during the Soviet era are explained, and comparative analyzes are made. **Findinnngs (Results):** Yusif Ziya's works and books published in famous press organizations of the time such as "Hayat", "Fyuuzat", "Yeni Fyuuzat", "Irshad" etc. are analyzed. It is concluded that it is impossible to prove that the cultural history and cultural heritage of Azerbaijan is as rich and secular as it is without studying the life and creative work of people like Yusif Zia, socio-political activity [2].

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.12.2024